

להתודע ולהגלות מחמדי התורה בכל דף בשי"ס

סנהדרין דף קא

מילי דאגדתא

'אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא'

בסנהדרין דף ק"א. אמר רבה בר בר חנה, כשחלה רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו. אמר להן, חמה עזה יש בעולם. התחילו הן בוכין, ורבי עקיבא משחק. אמרו לו, למה אתה משחק. אמר להן, וכי מפני מה אתם בוכים. אמרו לו, אפשר ספר תורה שרוי בצער ולא נכבה. אמר להן, לכך אני משחק, כל זמן שאני רואה רבי שאין יינו מחמיץ ואין פשתנו לוקה ואין שמנו מבאיש ואין דובשנו מדביש, אמרתי, שמא חס ושלום קיבל רבי עולמו, ועכשיו שאני רואה רבי בצער, אני שמח. אמר לו, עקיבא, כלום חיסרתי מן התורה כולה. אמר לו, לימדתנו רבינו כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא.

תנו רבנן, כשחלה רבי אליעזר נכנסו ארבעה זקנים לבקרו, רבי טרפון ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא. נענה רבי טרפון ואמר, טוב אתה לישראל מטיפה של גשמים, שטיפה של גשמים בעולם הזה, ורבי בעולם הזה ובעולם הבא וכו'. נענה רבי עקיבא ואמר, חביבין יסורין. אמר להם, סמכוני ואשמעה דברי עקיבא תלמידי שאמר חביבין יסורין.

- א -

אף על גב ש'אין צדיק בארץ' ישנן צדיקים שמתו בעטיו של נחש

כחמורים, וא"כ אם על דורות הראשונים נאמר על רוב בני אדם ש'אדם אין צדיק בארץ', בדורות האחרונים נאמר כן על כל בני אדם ולא רק על רוב בני אדם.

אמנם בהמשך דבריו הוא מיישב קושיית התוס' בדרך אחרת, וכתב דמה שאמרו שארבעה מתו בעטיו של נחש אינו נסתר ממה שאומר הכתוב 'כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא', כי מה שאומר הכתוב 'כי אדם אין צדיק בארץ' אמור אפילו על מי שקיים כל התורה כולה, כי ישנן דברים דקים מאוד שטבע האנושיות מכריח עליהם שאי אפשר להמלט מהם, אכן מי שאין בידו אלא דברים כאלו, הוא מת בעטיו של נחש, כי אין עונש על דברים כאלו, וכל שכן שאין עליהם עונש מיתה, אלא שלפעמים מביא הקב"ה יסורין על צדיקים אפילו על דברים כאלו, ואין זה בגדר עונש אלא כדי למרק עוונותיהם כדי שיהיו נקיים כמלאכי השרת, וזה נקרא יסורין של אהבה.

ולכן כשאמר רבי אליעזר לרבי עקיבא 'כלום חיסרתי מן התורה כולה', השיב לו 'לימדתנו רבינו כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא', והיינו דאפילו מי שלא חיסר שום דבר מן התורה עם כל זה ישנן דברים מועטים ודקים שאי אפשר לאדם להמלט מהם, ולפעמים מגיעים עליהם יסורין, וזה אמור אפילו לאותן שמתתן הוא בעטיו של נחש, כי אין מגיע על דברים אלו עונש מיתה. ובזה מובן מדוע אמר לו רבי עקיבא בלשון 'למדתי רבינו', ולא השיב לו שמקרא מלא דבר הכתוב ד'אין צדיק בארץ', כי ודאי יש אותם שלא חסרו כלום מקיום התורה, וכן רבי אליעזר לא חסר כלום מן התורה, אמנם רבי עקיבא אמר שממך למדתי פירוש הכתוב דאפילו מי שלא חיסר דבר מן התורה, גם עליו דיבר הכתוב 'שאין צדיק בארץ', כי ישנם דברים מועטים ודקים שאין האדם יכול להמלט מהם. א

רוב בני אדם אינם בגדר צדיק בלא שום חטא, אבל יש מועטים שאין בהם חטא / יש חטאים דקים שאי אפשר להמלט מהם ואינו נענש עליהם / גם מי שעד עכשיו הוא צדיק בלא חטא אין לו להיות בטוח על העתיד שלא יבא לידי חטא

- תוספות, הנותן אמרי שפר, כתב סופר -

א. ממה שאומר הכתוב (קהלת ז') 'כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא', מקשים התוס' בשבת דף נ"ה: (ד"ה ארבעה) על מה שאמרו בגמ' שם דארבע צדיקים מתו בעטיו של נחש, והיינו שלא מתו בשביל חטאם, כי לא היה להם שום חטא, ומתו מפני שנקנס מיתה בעולם בגרמת אכילת עץ הדעת, והרי בקרא אי' ד'אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא', הרי שאין בעולם אדם שלא יהא בו שום חטא. ומתציים התוס' דכוונת הכתוב הוא רק לומר על רוב בני אדם שיש בהם חטא, אבל יש מועטים שאין בהם חטא.

והנה בספר הנותן אמרי שפר (דרשות מהראנ"ח, מצויין בגליון הש"ס להגרעק"א) ריש פ' בא מקשה דלפי דברי התוס' דישנן מועטים שהם יוצאים מן הכלל ואין בהם חטא, האין אמר רבי עקיבא לרבי אליעזר 'לימדתנו רבינו כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא', הרי מאחר שרבי אליעזר העיד על עצמו ואמר 'כלום חיסרתי מן התורה כולה', היה לו לרבי עקיבא להבין שרבי אליעזר יודע בנפשו שהוא מן המועטים שאין בהם חטא כלל, ולא היה לו לומר עליו ד'אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא'.

וכתב דאפשר לומר דמה שכתבו התוס' דקרא מיירי ברוב בני אדם, אבל יש מועטים שלא נאמר עליהם 'כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא' זה היה רק בדורות הקודמים, אבל בדורות האחרונים כולם בכלל זה, שהרי הדורות מתמעטים והולכין, כמו שאמרו בשבת דף ק"ב: שאם הראשונים היו כמלאכים אנו כבני אדם, ואם הראשונים היו כבני אדם אנו

השלמות והוספות

א. אמר לרבי עקיבא 'כלום חסרתי מן התורה כולה' דכיון שלא חיסר דבר מכל התורה על כרחך שיסוריו הם לכפר על עון הדור. ורבי עקיבא שהשיב לו ד'אדם אין צדיק בארץ', כוונתו היה לומר דכיון שבצדיקים מדקדק הקדוש ברוך הוא

א. בערוך לנר מפרש דרבי אליעזר שאמר 'חמה עזה יש בעולם', כוונתו היה לומר דכיון שפשפש במעשיו ומצא עצמו נקי מכל פשע, ואעפ"כ נחלה, ודאי שכעס הקדוש ברוך הוא על עולמו, והוא בא לכפר על העולם ע"י יסורין. וזה

ידי תגבורת היצר הרע.

זה שאמר הכתוב 'כי אדם אין צדיק בארץ' אשר "יעשה" טוב ולא "יחטא", כלומר דכל שעדיין הוא 'בארץ' אינו בטוח על העתיד ש'יעשה' רק טוב ולא 'יחטא', כי יצרו של אדם אורב עליו תמיד, ואין לו בטיחות שלא יחטא. ונמצא דקרא זה אינו סותר למה שאמרו בגמ' דיש שמתו רק בעטיו של נחש, כי ודאי יש בעולם צדיקים שהיו צדיקים גמורים כל ימי חייהם ומעולם לא באו לידי חטא ומתו בעטיו של נחש, אלא הכתוב אומר דאין בטיחות על העתיד דכשם שלא חטא עד עכשיו שוב לא יבא לעולם לידי חטא.

ולכן, כשתמה רבי אליעזר על יסוריו ואמר שלא חיסר מן התורה כלום, השיב רבי עקיבא ואמר 'לימדנו רבינו כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא', והיינו שאמר לו 'לימדנו רבנו' שהוא בעצמו לימד לו פירוש הכתוב דאפילו צדיק אינו יכול להיות בטוח על העתיד שלא יחטא, ולכן מאחר ש'את אשר יאהב ה' יוכיח' לפיכך מייסר הקב"ה גם את הצדיק ביסורין, כדי להכניע את היצר הצופה לצדיק ומבקש להורידו לבאר שחת, ובזה מגין עליו שלא יוכל היצר הרע להתגבר עליו. וזה שאמר רבי עקיבא לרבי אליעזר דאע"ג שלא חיסר מכל התורה כלום, הקב"ה מתחסד עמו ושולח לו יסורין כדי שלעולם לא יבא לידי חטא. [ב]

ובכתב סופר על התורה פ' בהר (ד"ה ועפ"ז) מתקשה בדברי הגמ', חדא אטו לא ידע רבי אליעזר מקרא מפורש ד'אין איש צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא'. ומצד שני קשה (כקושיא הנ"ל) מדוע אמר רבי עקיבא בלשון 'לימדנו רבינו', הרי הוא מקרא מפורש גלוי לכל. ועוד, שאם רבי אליעזר העיד על עצמו והיה יודע בנפשו שלא חיסר מן התורה כלום, האין מתאים שיאמר לו רבי עקיבא שאין אדם צדיק בארץ.

והוא מפרש, דהנה באמת צריך ביאור בלשון הכתוב דכתיב 'כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא' מדוע אמר בלשון עתיד, ולא אמר בלשון עבר שאין צדיק בארץ אשר עשה טוב ולא חטא. ועוד יש לתמוה שזה סותר למה שאמרו חכמים (הנ"ל) דארבע מתו בעטיו של נחש, הרי דיש מי שהוא צדיק שאינו ראוי למיתה אלא מחמת חטא עץ הדעת, [והיא קושיית התוס' המובא לעיל].

וכתב, דמה שאמר שלמה המלך ד'אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא' כוונתו הוא דאפילו מי שהוא צדיק גמור ולא חטא מימיו, כל עוד שעודנו הוא בארץ, אין לו בטיחות שלא יחטא, כי יצרו של אדם מתגבר עליו תמיד להחטיאו, ולכן אינו יכול לבטוח בעצמו על העתיד שלא יחטא, כמו שכתב רש"י (בראשית ל"א) שאין הקב"ה מייחד שמו על הצדיקים בעולם בחיים, והוא מפני שאפילו צדיק גמור אפשר שבעתיד יבא לידי חטא, על

- ב -

ברכת 'הגומל לחייבים טובות' במי שמברך ברכה זו בעד רבו

בתלמיד לרב, אם כן לא יאמר בנוסח של הגומל 'לחייבים' טובות, כי בזה פוגם כבוד רבו, כי דוקא מי שמברך בעצמו יכול לומר כן, אבל לא לתלמיד לרב. [אלא ששוב כתב דבמברך בנוסח הגומל 'לחייבים', נפרש דכוונתו על עצמו שהוא מן 'חייבים', והוא זכה לזה שרבו נתרפא].

אמנם בשו"ת כתב סופר או"ח סי' כ"ז (ד"ה עוד) חולק על דברי הטו"ז וכתב דמדברי הגמ' שלפנינו מוכח דאין פחיתות כבוד לרבו במה שאומר 'הגומל לחייבים', שהרי מצינו שרבי עקיבא היה שמח כשראה את רבי אליעזר שהיה לו יסורין, כי בזה יזדכך לגמרי לעולם הבא, כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, והכי נמי יכול לומר אפילו לרבו 'הגומל לחייבים טובות'.

אם יש בזה פחיתות כבוד לרבו במה שאומר עליו 'לחייבים'

- טורי זהב, כתב סופר -

ב. בברכות דף נ"ד: מובא שרב יהודה חלה ונתרפא, נכנסו אליו רב חנא בגדתאה ושאר רבנן ואמרו לו 'בריך רחמנא דיהבך ניהלו ולא ליהבך לעפרא'. אמר להם רב יהודה שבזה פטרו אותו מלברך ברכת הגומל. וכן מובא בטור ובשו"ע או"ח סי' ר"ג סעיף ד' דמי שמחוייב לברך ברכת הגומל ואיש אחר בירך ואמר 'ברוך אשר גמלך כל טוב', וענה אמן, יצא. ובבית יוסף שם מביא בשם הרשב"א דמה שרב חנא בגדתאה בירכו ברכת הגומל בעד רב יהודה, היה מפני שרב יהודה היה רבם, וא"כ אין ללמוד מזה שאפשר לברך ברכה זו למי שאינו רבו אע"ג שהוא חביב לו מאוד.

ובטו"ז שם סק"ג כתב דלפי דברי הרשב"א דמה שאחר יכול לברך אמור

השלמות והוספות

יה ומתורתך תלמדנו. ואם תלה ולא מצא, בידוע שיסורין של אהבה הם שנאמר 'כי את אשר יאהב ה' יוכיח'. וכתב דיש להעיר מדוע מדבר הכתוב בלשון עתיד 'את אשר יאהב ה' יוכיח', ולמה אינו מדבר בלשון הווה 'את אשר אוהב'.

וכתב דאם פשפש ותלה ולא מצא, היינו שהוא צדיק שלא חטא, אמנם עם כל זה יתכן שגלוי לפני הקב"ה שצדיק זה האהוב לפניו ית'ש אשר מעשיו קרובהו, לפי טבעו ותאטותיו יוכל עדיין לבוא לידי עבירה, כי יצרו יתגבר עליו ולא יוכל לו, כי 'הן בקדושו לא יאמין', וכדי שיעמוד בצדקו ויהי' אהוב לפניו כמו שהוא עכשיו, שולח ה' עליו יסורים כדי לעוררו ולהכניע לבבו כל יכשל ויאשם. וזהו שאמר הכתוב 'כי את אשר יאהב ה' יוכיח' בלשון עתיד, דהיינו אותו שהקב"ה רוצה שאהבתו אליו לא תסור גם לעתיד ויאהב אותו להבא, אותו יוכיח כדי שיעמוד בצדקו. וזהו שאמרו תלה ולא מצא בידוע שיסורין של אהבה הם שנאמר 'כי את אשר יאהב ה' יוכיח', שהקב"ה שולח לו יסורין כדי שישאר צדיק כמו שהוא עכשיו.

וכתב שם דלכן שמח רבי עקיבא כשראה שרבי אליעזר חלה, כי בברכות דף נ"ד. אמרו שחייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, ואמר בגמ' שם דף ס': דהיינו שצריך לקבל את הרע בשמחה, כי כל מה דעביד רחמנא לטב עביד להטיב לו באחריתו, וטוב אחריתו מראשיתו, וצדיקים תחילתן יסורין וסופן שלוה בעולם הבא, ולכן שמח רבי עקיבא.

והוא מוסיף שם, דמי שהוא בשלימות אמונת אומן כי הכל מהש"ת ומאתו לא יצא הרעות, לא יכאב לבו ולא תתבלבל מחשבתו אם יחלה או אם יבוא עליו אחד מן המקרים לא טובים לפי שעה וראות עין אדם, ומי שדואג וכואב ונאנח ומצטער, הרי זה נובע מחסרון אמונה ובטחון, ואיש כזה אינו ראוי שתשרה עליו שכינה, אכן מי ששמח לבו ובטוח בה' כי לטב עביד אף על פי שאינו רואה איך ומה, הרי הוא ראוי שתשרה עליו שכינה. [וראה עוד שם בדבריו].

כחוט השערה, יתכן שאע"ג שפשפש ולא מצא ישנן אצלו דברים שהם רק כחוט השערה, וגם עליהם צריכים כפרה.

והוא מבאר שם דשני המימרות שבשני הברייתות עולין בקנה אחד, כי מה שכל הזקנים אמרו לרבי אליעזר 'טוב אתה לישראל', היתה כוונתם לומר דכיון שאתה צדיק גדול, ודאי שהחולי הוא לכפר על עונות ישראל, ולכן אמרו 'טוב אתה לישראל בעולם הזה ובעולם הבא', פירוש בעולם הזה אתה מגין עליהם מן הפורעניות, וגם לעולם הבא על ידי יסורין שאתה סובל, אתה ממרק עונותם שלא יהיה להם עונש לעולם הבא. אמנם דעת רבי עקיבא היה שיסוריו באו לכפר על עצמו, כי אע"ג שהוא צדיק גמור, 'אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא', והיינו שאצל צדיקים מדקדק הקב"ה כחוט השערה, ולכן אמר לו חביבין יסורין שמכפרין עליו.

זה הכוונה בברייתא הראשונה דאחרי שאמר רבי אליעזר 'חמה עזה יש בעולם' והיינו שיסוריו הם לכפר על עון הדור, באו התלמידים ואמרו 'אפשר ספר תורה בצער ולא נבכה', פירוש איש שהוא כספר תורה מלא דברי אלהים חיים והוא זך מכל פשע כמו ספר תורה, והוא בצער, ולא נבכה, הרי מה שהוא בצער הוא בעבורנו, ולכן עלינו להצטער על צער הצדיק הבא לו על ידי עונותינו. אבל רבי עקיבא היה סובר שהיסורין באין לכפר עליו, ולכן שחק כי לטובה גדולה הם לו היסורים, למען יהיה שכרו משלם לעולם הבא שלא יהא עליו אפילו חסרון של חוט השערה.

[ב] בשו"ת כתב סופר או"ח סי' כ"ז מפרש ג"כ כן מאה"כ ד'אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא' היינו דאפילו צדיק אין לו בטיחות שיהא צדיק לעולם כי אולי יבא לידי חטא. ובזה הוא מבאר מה שאמרו בברכות דף ה'. דאם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו, שנאמר נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה עד ה'. פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה, שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו